

les alqueries pèdia

Fitxa per lesalqueriespèdia / Museu de memòria oral

Nom/Cognom	Pura Molés Safont
Data de naixement	1927
Títol	Pura Molés, un segle d'història d'una alqueria
Categories	
Data i lloc de l'entrevista	Diumenge 22 d'octubre. Casa de l'entrevistada
Entrevistador	Heterotopia CEAP
Link	https://www.youtube.com/watch?v=AbtIrPknGLU
Extracte	36:37 – 38:40. Fiscalia i animals

Sinopsi: Pura Molés, ama de casa, és testimoni d'un segle d'història des de la casa en què va nèixer i on encara viu: la seua joventut en guerra i postguerra, i de com era el poble en aquell moment. També conta històries rebudes, com el pas de la plaga de la "Cucaratxa", que va deixar un gran número de morts en 1918.

Resum / Transcripció:

Pura Molés, amb 90 anys i una lucidesa i una vitalitat que ja voldrien molts, ens fa un repàs apassionant del segle XX vist des de sa casa, una alqueria entre tarongers fins a fa uns pocs anys. Parlar amb ella és un plaer, i tot el que conta, amb els drames i les alegries, mereix ser recordat com a patrimoni del poble.

Pura Molés Safont (1927), filla de Ramon *el Calent*, amb set tios, quatre homes i tres dones, una de les quals Carmen *la Mudeta*, una xica espavilada que havia estudiat en una col·legi especial de València abans de la Guerra. Son pare era comprador de taronja i tenia terra. Pura ha sigut sempre ama de casa, ha tingut dos fills, xic i xica: ell notari a Màlaga i pare de notaris, i ella amb dos fills també amb carrera universitària. I un rebesnét.

En sa casa eren tres germans i ells: Ramon, Vicent i Batiste, dels que només queda ella, la més jove. Li fallen les cames però està molt bé de salut i de coneixement.

Parlem de la Guerra. Quan va arribar el front van anar a una caseta que tenien al Secà, i d'ahí van passar a Vila-real. Més tart Un home els van avisar que el front ja estava al Barranc de Nules i podien tornar a casa; les metralletes es muntaven [5 min.] a la barana d'una finca d'un tal *Canastre* i disparaven fins el Barranc.

Ens parla de la presència de *moros* allotjats a la casa del *Trullenc*, que anaven a omplir aigua a les cisternes que hi havia prop de sa casa. Pel seu carrer passava una sèquia, davant tenia una finca gran de Safont, el propietari del xalet que ara és Ca la Vila. Quan aquell home els va avisar per tornar a casa, van trobar la porta oberta, el pany trencat, i dalt tenien un *moro* que va baixar amb una caçadora d'un germà, una Bíblia i un *fajín* dels que es portaven en els trages de comunió.

De la sèquia eixia un reguer, i a diari anaven *moros* a llavar-se la roba. La posaven damunt de la pareteta, amb el polze i l'índex l'estovaven i la xafaven fins que estava neta. Es quedaven en calçotets, quan la roba es secava es vestien i se n'anaven.

Més amunt de sa casa hi havia una casa vella on estaven instal·lats una companyia de gallecs que es deia la Centuria Marín, i que feien caldera de ranxo. Recorda els búnquers actius en la carretera de Nules a la mar. Sentien els tirs del front. La seua família no anaven a demanar al ranxo com en altres llocs. La seua peripècia va ser el pas de sa casa a la caseta del Secà, després a Vila-real, allotjats a la casa d'un company de son pare, i el retorn a les Alqueries. En el retorn pel Camí Betxí, en una carretereta que hi eixia, recorda una estesa de soldats morts. Son pare li va tapar la cara per a que no ho veia però ella de racó ho va veure tot: cantimplores per terra, morts...

Després de la Guerra la seua família no va passar fam, tenien terra i son pare semblava molt.

També ens conta que va veure Nules assolada. Anava amb son pare en bicicleta per dur arròs amb corfa a un molí de Nules: ells el lliuraven i a canvi els el donaven blanc. Anaven per sendes i sendetes per a que no els veren. Nules quasi estava a pla pel bombardeig. Les Alqueries en canvi no va ser pràcticament bombardejada. [10 min.] Amb l'única bomba que va caure va morir un veí i una miliciana: es van amagar entre els tarongers i la bomba va caure a la *acera* per on circulava la gent.

Els xiquets feien vida normal: jugaven a "Roda la mola", a boletes, a la corda, a un rastre de coses. Va ser al matar a eixe home quan van fugir al Secà per evitar perills, a una caseta que tenien. Un germà seu, el segon, que era de la Quinta del Biberó [*la mobilitzada en 1938 i 1939, amb només disset anys*], va fugir des de Lluçena amb una xic de Borriana i un altre de les Alqueries, i per barrancs van vindre a la caseta.

D'allí van passar al motor [*d'un pou de reg*], son pare estava amagat baix del pou del motor però va anar el tio Colàs i li va dir: "Ramon, estan regirant els pous", i de nit se'n va passar de bàndol [*al "nacional"*]. Es van quedar el seu germà tercer, ella i sa mare; després son pare va demanar permís per anar a per ells i d'allí van anar a Vila-real fins que es va desplaçar el front i van tornar a casa.

Conta el que sap de l'epidèmia de la "Cucaratxa": com traïen els morts de les cases de nit per a que no es contagiara ningú i els duïen al cementiri. La Cucaratxa és com

es deia a l'epidèmia de grip de 1918, l'anomenada Grip Espanyola. Arrollaven els cossos amb un llençol i se'ls emportaven al cementeri. Sa *tia* Encarnación va morir de la Cucaraxa, i dos xiquetes xicotetes.

Sobre l'escola, ens conta que primer va anar a l'escola nacional de la Plaça, després a la de la Palmera [l'actual Casa de Joventut]. Son pare volia que estudiara però ella diu que "no li entrava". Després de Guerra anava a les monges de la Consolació de Borriana, amb una cosina. No li agradava, en canvi al seu germà Batiste [l'anterior a ella] sí. Este va morir de moment: de matí tenia mal de cap i a les quatre ja estava en la caixa, als 15 anys (ella en tenia 12). El major, Ramonet, va morir d'un tumor cancerós al cap; el van dur a Barcelona i a la primera injecció es va morir, als 53 anys.

[15 min.] A l'escola de la Consolació anaven cada dia en bicicleta i feien carreres. Dinava a ca sa tia, que vivia al Barranquet, una germana de sa mare. Sa mare, Pura, va perdre a la seua en el part i la van criar en Borriana, una mare dida. Tenia tres o quatre germans.

Pura sempre ha viscut en eixa casa: va nàixer ahí, la casa només tenia una planta i son pare va obrar un piso dalt. Aleshores estaven rodats d'horts, com les alqueries de Santa Bàrbara. Ella ho ha vist edificar tot, abans eren camps de tarongers. Hi havia dos cases darreres, la seua i una al costat que abans havien estat juntes. Tot i això hi havia molts xiquets i jugaven pels horts; s'acassaven amb taronges i pedres, amb *Tomaco*, *Quixals* i altres xiquets d'aquella època. S'entenien pels mals noms: els seus germans eren Ramon *del Calent*, Vicente, Batiste i Pureta *de la tia Pura*.

Parlem de que a la seua edat està molt sana i lúcida. Ens conta que només es pren dos pastilletes. Sa mare era Pura Safont Mingarro, família llunyana dels Safont riquets, amos del xalet que és ara ca la vila. El seu primer cognom, Molés, és molt comú a les Alqueries, i alguna vegada li han preguntat fora del poble si era família de Manolo Molés, el periodista dels bous. Els cognoms més abundants són Molés, Capella, Usó, Vicent...

Ens conta també que ha viatjat molt: [20 min.] per Màlaga, Sevilla, Còrdova, Segovia, Andorra, Lourdes, Lisboa... No havia eixit mai de cas però quan van faltar els pares i els fills es van fer fadrins van rodar moltíssim. Conta que sent el fill estudiant ella li passava fulla; ara ell és notari a Màlaga des de fa catorze anys, i fill i filla ho seran en breu.

Sobre la pobresa de postguerra ens parla de famílies pobres. Recorda la *tia* Juana, que era d'Almeria però a qui tots dient "murciana". Va vindre amb l'home, a fer les carreteres d'*adoquins*. La *tia* Juana venia i son pare li omplia la *canasta*. Son pare semblava molt, arrel de la gelada [de 1946] es van tallar els tarongers i tenien tota la terra disponible. Arrancaven moniatos i cacaus i la cridava. Ella els ajudava i li omplien la *canasta* de creïlles, arròs, etc.

Parlant encara de malnoms, no sap d'on bé el de son pare, "el Calent". Diu que eren molts cosins i ara, de 20 ó 25 només queda la *tia* Assuncioneta *la Botiguera*, sa tia Pilar i ella.

Observem una ràdio antiga i preciosa que té darrere; Pura recorda les primeres ràdios i la primera tele, marca Zenit, que van tirar fa poc. Les primeres teles del poble van ser la de les veïnes "les eslidesres" i la seua. Les Eslideres tenien tenda i taverna.

Sent xiqueta hi havia dos forns aprop: el del Calo, a la carretera de Betxí, i el del Tomaco, on ara està el bar Campos. Este era un forn molt antic, [25 min.] el del Calo es va construir l'any 1931, quan ella tenia tres o quatre anys.

Després de la Guerra van començar a celebrar les festes de Sant Ramon; al barri de la Rosa es celebrava la Mare de Déu de Gràcia. Després al Pany de la Caragola (creu que a la Mare de Déu de Gràcia també) i a la zona de l'estació es festejava Sant Roc. L'única festa que queda és Sant Ramon. Enguany també es fan festes al Quadro. Les festes de carrer van desaparèixer.

Ens parla de quan el poble no estava urbanitzat i hi havia una casa ací i una allà. Va començar a urbanitzar-se després de ser poble. De quan van ser poble ens conta que va vindre Joan Lerma, president de la Generalitat. La gent estava molt contenta. El monòlit estava davant del casino del Cicliste, hi havia una olivera i un taronger. Ara està més avall, on estava l'Almacén de Márquez i abans església parroquial. Ahí es va casar ella un dissabte 26 de maig de 1956. La núvia anava a l'església a peu per l'*acera*. Després van convidar a alguns amics del núvio i van fer una paella en casa, pollastre al forn i pastes. Preguntem quin tipus de pastes es feien: panquemaos, rotllet d'aiguarent i d'anís, rosegons, torta d'ametla, bescuits, magdalenes, coca de taronja, galletes de plàtan... Curiosament no ha sentit parlar mai de les "orelletes", que era la pasta típica de les bodes i convits a pobles veïns com Artana, Eslida i molts altres.

Passem a parlar de la relació entre les Alqueries i Vila-real. Eren molt conscients de la discriminació que s'hi patia. Ens conta, com altres entrevistats, que quan anaven a pagar la contribució els posaven a la cua dels forasters. Pura anava amb son pare, entraven a demanar torn i, com sa mare estava delicada, ella es quedava en la fila i son pare anava a fer la compra. Amb això de la fila de forasters els va agafar mania.

Ens conta com, sent xiqueta, anaven a l'església del Replà passant en un bot la sèquia de terra. [30 min.] Pensa que el Replà se li va vendre a un tal Canastro per fer la nova amb eixos diners. Son pare era de junta, la gent anava en carros a dur grava i pedra del riu, l'església es va fer entre tots. Hi havia qui posava diners. Quan la van inaugurar van posar davant, en una fila, a tots els que havien ajudat.

Sa mare era "Povila" de mal nom i, com s'ha dit, sa mare va morir en el part. Son pare es va tornar a casar amb la tia Bàrbara ("Barbereta") i va tindre 3 ó 4 fills més. La xiqueta es va criar amb una mare dida a Borriana, per això tenia germans allí, i quan Pura anava a la Consolació acudia a la casa de sa tia Doloretas. Les mares dides eren habituals: una dona sense llet en buscava una altra que sí que en tinguera i que poguera criar el seu i el de l'altra. Aquella dona a sa mare la volia molt. Té quatre o cinc cosins d'esta àvia, i té nebots.

Parlem de les "pedres dels morts". Prop de casa en tenia una de les tres que hi havia al poble, la que ara està al magatzem municipal. Quan portaven als difunts a l'església del Replà, després el pujaven al cementeri a peu i descansaven deixant la caixa sobre eixes pedres. Pura voldria que arreglaren el Replà, com si fóra una ermita, i les cases de baix, [35 min.] on vivien *els Paus*.

Amb el seu nebot Rafa parla de les *Perigalles* (Vicentica i Carmen), que ensenyaven a cosir, i dels malnoms del poble.

Recordem a la Fiscalia, que venia a regirar les cases. La família de Pura tenia una pallissa, i com que collien molt de blat amagaven sacs allí darrere. No els en van trobar mai.

A casa tenien molts animals: van tindre una vaca que es va asfixiar al menjar-se una taronja del pàmpol que portaven dels arbres tallats quan a la gelada. Tenien dos *cerdos*, un per a casa i l'altre per a vendre'l. Tenien gasto de sobra. Amb la carn del porc feien embotit, i el pernil i la cansalada ho portaven a algú per a que ho posaren en sal. El carnisser anava a les cases a matar als animals. La que anava a casa Pura era Carmencita, mare de Carlos Melià, i abans d'ella sa mare, la *tia* Carmen, i ells els oferien l'embotit. Ho penjaven dalt i s'assecava: xoriços, llonganisses, de tot. A la carnissera li deien Carmencita "la Carrilla".

Conta que la seua àvia Teresa va nàixer a Eslida. Ella no ha conegut cap avi. Aquell dona va morir perquè es va clavar una tatxeta en el peu i es va infectar [*del tètanus*]; aleshores deien que "s'ha engarrotat" [*el tètanus produeix greus espasmes musculars*]. L'àvia Teresa va tindre 7 fills (ens diu que eixe matí estava contant-los per no enganyar-se en l'entrevista). La més jove era Carmen *la mudeta*, que es va quedar sorda de menuda, [40 min.] pareix que per la pólio. Com s'ha dit, Carmen va anar a un col·legi de València, amb les dos filles de Mesado, també sordes. Conta que en una ocasió se'n va anar a Barcelona a veure uns amics i es va gastar molts diners. Diu que estava molt espavilada, com Pura no sempre l'entenia li deia tonta i li escrivia en terra.

Parlem de les malalties, de l'alta mortalitat infantil, com el seu germà. Quan aquell matí es va posar mal van anar a buscar al metge este se n'havia anat a pescar i no els van voler dir on estava. Van anar a Borriana a buscar-ne un altre però quan va arribar tenia els braços plens de taques morades; era l'any 1940 ó 41. Aquell any també va morir un jove dels Borts.

Té molt bons records de quan anava a fer la comunió: entre l'àvia de Rafa, una altra cosina germana, la tia Carmen i la tia Encarnación l'agafen i se l'emporten a Vila-real a retratar-la. Arriben i el retratista no estava. Aleshores s'estilava molt passar les taules, deixaven una estampeta i els donaven diners. Portaven una bosseta i els diners se'ls posaven dins. Aquell dia li van assampar els diners, van anar a Borriana, a casa Navarro, i li van fer les fotos. Diu que la van dur per si la tia no la portava a retratar. Diu que va ser molt bonic passar el dia amb les quatre cosines. A les Alqueries no hi havia fotògraf, havien d'anar a Borriana, Vila-real, Nules o Castelló.

Ens conta que l'actual hotel la Mina a la Guerra era hospital. I que algunes xiques infermeres que van anar es van quedar al poble.

[45 min.] La conversa en torna a la Cucaratxa. Conta que de la família de les Peregrines van morir quatre germanes de cinc. En 10 dies van morir les quatre, es va salvar només la *tia* Doloretas, mare d'Alfonso, perquè se la van emportar a Artana.